

טיפול רפואי בהורים

וּמִכָּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוֹמֵת (שמות כא, יב)

הגמרא בסנהדרין (פד, ב - פה, ב) מבארת, שאין המדובר בהכאה הממיתה, אלא בעשיית חבורה – פצע המוציא דם. איסור זה חמור ביותר, והוא מחייב מיתה בחנק.

פעמים רבות, הטיפול הרפואי כרוך בהוצאת דם. פרוצדורות כמו בדיקות דם או הכנסת עירוי כרוכות מטבען בהוצאת דם, אך גם פעולות אחרות כמו ניקוי פצע, הזרקת תרופה, וכיוצא בזה, עלולות להוציא דם.

האם ישנו חילוק בין פעולה של חבלה מכוונת לבין טיפול רפואי? כיצד אמור בן לטפל באביו? על כמה היבטים של הלכה מפורסמת זו – במאמר דלהלן.

הגמרא דנה האם מותר לבן להוציא דם לאביו לצורך טיפול רפואי:

איבעיא להו, בן מהו שיקיז דם לאביו. רב מתנא אמר ואהבת לרעך כמוך, רב דימי בר חיננא אמר, 'מכה אדם - ומכה בהמה', מה מכה בהמה לרפואה פטור, אף מכה אדם לרפואה פטור. רב לא שביק לבריה למישקל ליה סילוא (קוץ). מר בריה דרבינא לא שביק לבריה למיפתח ליה כוותא (לפתוח כוויה בכדי להוציא ליחה ממנה) דילמא חביל והוה ליה שגגת איסור. אי הכי אחר נמי (גם לא יוציא קוץ לחברו שמא יחבול בו ויעבור על איסור "לא יוסיף להכותו"? אחר שגגת לאו, בנו שגגת חנק.

מבואר, שלדעת רב מתנא, יש להתיר הקזת דם מאביו לצורך רפואה, מאחר ומעיקרא הגדרת הוצאת הדם כתבלה והאיסור כולו כפופים להגדרת הפעילות כסותרת ל'ואהבת לרעך כמוך', אך כאשר האב מעוניין בכך, אין כאן כל חבלה, והדבר מותר.

גם רב דימי מתיר את הפעולה, אך מטעם אחר: לדעתו, אין צורך דווקא ברצון האב ובכך שזאת פעולה שנעשית מתוך אהבה, אלא עיקר ההיתר נובע מכך שזאת פעולה רפואית, שאיננה מוגדרת כמכה מיסודה.

לעומתם, דעת רב, ומר בריה דרבינא, לאסור זאת, ולא רק הוצאת דם ממש אלא אפילו טפול אחר שעלול להוציא דם אסור, מכיון שיש לחשוש לאיסור שעונשו חנק. בדעתם מבדילה הגמרא בין טיפול בכל יהודי, שמותר למרות החשש שתיעשה חבלה, דבר האסור באיסור לאו, ובו יש להקל במצב של ספק בלבד, לבין חבלה באביו, שאפילו אם נעשית לצרכי רפואה יש להחמיר בה מחשש איסור חנק.

בשאלות (שאלתא ס') מבואר, שאיסור זה הוא מדרבנן. הנצי"ב בהעמק שאלה מפרש, שאם המדובר על חשש איסור מדאורייתא, לא היה מקום לחלק בין חשש איסור לאו לחשש איסור חנק; על כרחך שמדאורייתא אין לחשוש שמא יצא דם, וחכמים הם שגדרו הדבר לאיסור, ויש לומר שגזרו רק בחשש איסור חנק ולא בחשש איסור לאו.

הרמב"ן (תורת האדם ענין הסכנה) כתב לדון, שלכל הדעות בגמרא הוצאת דם שהיא עצמה לצורך רפואה, כמו הקזת דם, מותרת, ולא החמירו רב ומר בריה דרבינא אלא בטיפול שאינו דורש בעצמו הוצאת דם, כמו הוצאת קוץ או טיפול בכוייה, ומאחר שכך אם יצא דם הרי איננו בגדר רפואה ויש בו חשש חנק.

לפי זה, עולה שהאמוראים שהתירו, התירו גם באופן זה, וכלומר שככל שהדם שיוצא יהיה במסגרת הטיפול הרפואי, או מצד שהאב מעוניין בכלל הטיפול (אפילו אם לא בעצם הוצאת הדם), הדבר מותר. עוד מבואר ברמב"ן, שהנידון בגמרא היה באופן שהיה מזומן לפניו אדם אחר שיכל לעשות את אותה פעולה, ובוה יש לחלק בין הוצאת קוץ ופתיחת כויה שאסורה ע"י הבן, לבין הקזת דם שמותרת. ומשמע שאם אין אדם אחר שיעשה זאת, גם הוצאת הקוץ תהא מותרת.

למעשה, מביא הרמב"ן את שיטת הרי"ף, שעל האיבעיא בגמרא בנושא הקזת דם לא הביא את הדעות המתירות, אלא רק את האמוראים שאסרו הוצאת קוץ וטיפול בכוייה. הרמב"ן פירש את דעת הרי"ף, שאכן אין מחלוקת בין האמוראים, ובאמת גם בהקזת דם, אף על פי שהוצאת הדם שם היא חלק מהפעולה הרפואית, יש לחשוש שמא יוציא יותר דם, רק שהמתירים עסקו במקרה שבו אין אדם אחר שיעשה את הפעולה, ולכן התירו מהטעמים שביארו, והאוסרים דיברו על מקרה שבו יש אדם אחר, שאז לדעתם יש להעדיף אותו, שאפילו אם יוציא יותר דם מהנצרך לא יעבור אלא על לאו, ולא על חנק, אבל כשאין אדם אחר – גם הם מתירים זאת. ברמב"ן שם נראה שמסכים לדעת הרי"ף. לעומתו, הרא"ש (סנהדרין י, א) פירש את דברי הרי"ף שאכן יש מחלוקת בין האמוראים, והאוסרים אוסרים בכל אופן.

הרמב"ם (הלכות ממרים ה, ז) כתב:

המקזי דם לאביו או שהיה רופא וחתך לו בשר או אבר פטור, אע"פ שהוא פטור לכתחילה לא יעשה או להוציא סילון (קוץ) מבשר אביו או אמו לא יוציא שמא יעשה חבורה. במה דברים אמורים כשיש שם

אחר לעשות, אבל אם אין שם מי שיעשה אלא הוא והרי הן מצטערין, הרי זה מקיז וחותר כפי מה שירשהו לעשות" עכ"ל.

מפורש בדבריו כפי שלמד הרמב"ן בדעת הר"י.

השו"ע (יו"ד סי' רמ"א סעיף ג') פסק כהבנת הרא"ש בשיטת הר"י, שאסור לבן לטפל באביו אם יש חשש שיצא דם בכל אופן, והרמ"א חלק עליו והקל, כדעת הר"י (ע"פ הבנת הרמב"ן) והרמב"ם: "במה דברים אמורים בשיש שם אחר לעשות, אבל אם אין שם אחר לעשות והוא מצטער הרי הוא מקיז וחותר לו כפי מה שירשהו לעשות".

ואכן, יש בבני ספרד המחמירים כדעת השולחן ערוך לאסור כל טיפול רפואי שעלול להוציא דם. אך הבן איש חי (שופטים, כד) פסק כהרמ"א.

מה נחשב מצב ש"ליכא אחר"? מצינו בדברי הפוסקים כמה הגדרות מעניינות:

1. הערוך השלחן (סימן רמא, ו) כתב, שכאשר הבן מומחה יותר מאחרים, ואביו רוצה שהוא יבצע את הטיפול, נחשב ש"אין שם אחר" ומותר.
2. החלקת יעקב (חלק ב, לט) כתב, שאפילו מומחיותם שווה, אם האב מעדיף דווקא את בנו, יכול לרפאותו. המנחת יצחק (חלק א, כח) כתב לחלוק על דבריו.
3. עוד כתב החלקת יעקב שם, שבמקום סכנה יש להתיר טיפול של הבן, אפילו אם יש רופא אחר שיכול לטפל בו. המנחת יצחק (א, כח) כתב שמאחר שהרופא השני יכול לטפל באב אין זה פיקוח נפש שיטפל דווקא הבן באביו.
4. המנחת יצחק (שם, כז) כתב שכשיש צורך לטרוח לפנות את האב החלוש לבית החולים, במקום שהבן יטפל בו בבית, וכן במקרה שהאב זקוק לטיפול יומיומי, שאם לא נתיר לבן לטפל באביו איכות הטיפול הרפואי תרד, יש להתיר לבן לטפל באביו.
5. במנחת שלמה (א, לב) הביא את דברי הגשר החיים, שאם הרופא לוקח שכר, והבן יכול לעשות זאת בחינם, הדבר נחשב כ"ליכא אחר". וכתב שכך כתב גם היפה ללב. לעומתם, הגרצ"פ פרנק (הר צבי יורה דעה סימן קצז) כתב שאדרבה, חובתו של הבן להוציא ממון בכדי שהרופא השני יטפל באביו בכדי להתרחק מחשש חנק.

הגרצ"פ פרנק מדמה זאת למצב שבו האב מצווה את בנו לבא אליו ולכבדו, ולשם כך יצטרך הבן להוציא ממון להגיע אליו. למרות שהכלל הוא ש"כיבוד אב- משל אבי ובן אינו מחויב להוציא ממון לכיבוד הורים, יהיה הבן מחויב בכך, שהרי הוא יכול ללכת ברגל ולחסוך את ההוצאות; ואם הוא רוצה להימנע מהטירחה, עליו להוציא את ההוצאות הכרוכות בכך. בדומה

לכך, גם בנידוננו, מאחר שהוא מחויב לטפל באביו, אלא שיש חשש איסור שהוא רוצה להימנע ממנו, אם כן שיוציא הוצאות, והדבר אינו פוטר אותו. לעומת זאת, הגרש"ז אורבך, (עיין נשמת אברהם ליו"ד סימן רמא) כתב לחלק, שמאחר שהחשש איסור נובע מכך שזה אביו, אם כן אין על הבן חיוב להוציא ממון לשם כך. ומה שאין כן בהוצאות הנסיעה, שהן עניני הפרטי של הבן המעוניין לחסוך את טירחת הדרך.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' קנ"ט) כתב שכיון שהדין הוא דאם ליכא אחר מותר לבן לרפאות, בהכרח "גם החשש הוא לא מספק השקול, ומוש"כ הרמב"ן בתוה"א דהתורה חייבה לרפאות וסתם בקי אינו שוגה ומקלקל, ואם גם פעם לא עלתה בידו זה נכנס בגדר היתר של רפואה בין באחר בין באביו, אלא מהיות טוב אנו חוששים לכתחילה שלא לבא לחבלה שלא לצורך רפואה, וא"כ אין כאן נדון של הצלה מלאו גמור וא"כ גם אם נחמיר דאע"פ שלקח שכר יש לו דין איכא אחר, יראה דא"צ אלא ליתן שכר מטפל הרגיל, אבל להפריז בממון הרבה ודאי דלא צריך" עכ"ל.